

Spolek divadelních ochotníků Alois Jirásek, Úpice

HELENA

ve stínu
bratří Čapků

Autor: Jiří Roth

Spolek divadelních ochotníků Alois Jirásek

uvádí v rámci 200. výročí vzniku ochotnického divadla v Úpici

hru Jiřího Rotha

HELENA VE STÍNU BRATŘÍ ČAPKŮ

Divadelníci srdečně děkují za spolupráci:

Klubu loutkářů Úpice z. s.

Muzeu Chalupění Radeč

Základní škole Bratří Čapků Úpice

Divadelnímu amatérskému klubu Havlovice

Inscenace je realizována za finanční podpory:

Město Úpice

Královéhradecký kraj

Jiří Roth

HELENA VE STÍNU BRATRŮ ČAPKŮ

režie:	Hasan Zahirović j. h.
hudební spolupráce:	Iveta Jonová
kostýmy:	Irena Vylíčilová
scéna:	kolektiv
světla:	Karel Roubík ml., Radka Synáčová
náповěda:	Milena Pletánková, Jana Sedláčková

osoby a obsazení:

Předseda	Milan Menšík
Paní Bočková	Eva Šlegrová
Tajemnice	Irena Hetflejšová
Lékař	Pavel Švorčík
Učitelka	Kateřina Kožušníková
DJČ (Dílo Josefa Čapka)	Ladislav Lysický
DKČ (Dílo Karla Čapka)	Adam Horký
MUDr. Antonín Čapek	Zdeněk Vylíčil
Raněný	Marek Zvelebil
Božena Čapková	Irena Vylíčilová
Helena Novotná	Jana Kadaníková
Dědek	Zdeněk Dietrich
Helena Čapková	Julie Melicharová / Kristýna Kuhnová
Paní Herzogová	Jindřiška Kleinerová
Píží	Kryštof Menšík
Peterka	Vladimír Hetflejš
Zdeňka	Kamila Gottsteinová
Klára	Helena Košťálová
Koželuha	Petr Košťál
Starší Zdeňka	Zina Rýgrová
Starší Helena	Jana Hüblova
hudební doprovod	Štěpán Nohejl j. h. – akordeon
vodiči loutek	Milan Menšík, Zina Rýgrová

Premiéra: 26. 4. 2024

200 let ochotnického divadla v Úpici

Věk nic neznamená, věk je jen číslo. Alespoň se to tak říká. Obecně to možná platí, ale v případě našeho divadelního spolku tomu tak není. Naopak. Věk pro nás znamená hodně. A současně nás i zavazuje. ZAVAZUJE KE SPOLČOVÁNÍ SE ZA ÚČELEM OCHOTNIČENÍ. Stejně tak, jako naše předchůdce před 200 lety:

„Roku 1824 sestoupila se zde společnost divadelních ochotníků, jak se zdá z mladších občanů, zejména řemeslníků a studentů, a zajiště po mnohých obtížích započaly první hry... Jan Záruba, tehdy dvacetiletý mladík, na zřízení ochotnického divadla zapůjčil dvacet zlatých. Nejen ho založil, nýbrž zasloužil se později neobyčejně i o jeho rozvoj.“ Tolik řeč archivu a citace z Pamětní knihy V. Schreibera.

Ponechme stranou vývoj této jedné z nejvýznamnějších společenských aktivit lidí ve městech i na venkově. Přeskočme hned do současnosti. Ty tam jsou totiž doby, kdy bylo běžné, že ochotníci uvedli na divadelním jevišti třeba dvanáct představení za rok. Doba se postupně měnila a divadlo s ní. Zorganizovat dnes třeba jen zkoušky tak, aby se všichni sešli v určený den i hodinu, je pro režiséra a potažmo produkci věc často téměř neřešitelná. I to je možná jeden z důvodů, proč se výsledky našeho snažení pohybují po sinusoidách. Někdy jsme dole – nepodaří se nám přijít s žádnou novinkou a sezóna patří jen reprízám. A jindy je tomu naopak.

Možná je to tím výročím a zmíněnou odpovědností za pokračování onoho ochotničení v Úpici, ale zrovna tato dvoustá sezóna je doslova hektická. Vše odstartovala na podzim 2023 velká výstava *Račte vstoupit za oponu* v Městském muzeu. Inscenovali jsme Pratchettovy *Soudné sestry*, a to byla první letošní pre-

miéra (4. 1. 2024). A už během ledna začaly zkoušky hry *Helena ve stínu bratří Čapků*, jejíž premiéra byla naplánována na konec dubna (26. 4. 2024) a kterou Vy uvidíte právě dnes večer. Současně se připravuje další inscenace, která má být uvedena na přelomu r. 2024/25. Kromě toho ještě musíme během roku 2024 udělat...

Je toho opravdu hodně. Ale život, i ten náš ochotnický, jde dál. Tak to snad všechno zvládneme, vždyť nás je už několik let zhruba padesát. A tak si myslím, nebo líp: jsem přesvědčen, že i do té třetí stovky úpického ochotničení budeme mít dost příležitostí i elánu... Ten v úvodu vzpomínaný závazek je už 200 let starý. Přesto trvale platný.

Zdeněk Vylčil, předseda spolku

Slovo režiséra

V červnu roku 2023 jsme se společně s dramatikem Jiřím Rothem vydali do Úpice, abych mu přiblížil podrobnosti týkající se historie tohoto města a jeho významu pro „čapkovské“ divadlo. Pociťoval jsem obavy, že by mohl ztratit odvahu napsat hru, když se dozví, kolik informací se snažím vměstnat do pouhých devadesáti minut inscenace. Nicméně jsem věděl, že je mistrem dramatického psaní a že mu půlroční bádání nebude na obtíž. Pan Roth nám zdařile podal rozsáhlý úpický příběh formou fragmentů, kde začínáme retrospektivou poslední návštěvy Heleny Čapkové v Úpici v roce 1960, vracíme se do jejího dětství a mládí a sledujeme ji, jak odchází do světa mimo své rodné Podkrkonoší. Příběh končí opět retrospektivně s touto návštěvou v Úpici, kdy je nakonec městem přijata. Jedná se o autentickou pohádku pro dospělé, ale s drsnou silou vypravěče, která nám

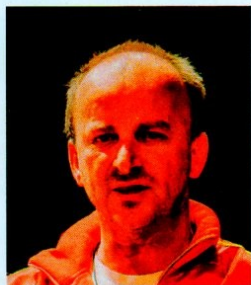

přibližuje osud ženy na přelomu 19. a 20. století, a proto se postavy bratří Čapků neobjevují na jevišti přímo, nýbrž jako alter ega jejich díla. Helena je opravdu trochu ve stínu, jak zní i titul hry. Byla skutečně strážným andělem svých bratrů – nebýt Heleny a její knížky „Moji milí bratři“ my badatelé bychom do Úpice asi tak často nejezdili. Otec sourozenců Čapkových, MUDr. Antonín Čapek, byl velice čínorodou osobností Úpice, a kromě jiného se angažoval také v úpickém ochotnickém divadle, které nyní slaví dvousté výročí založení. A já jsem vděčný, že Úpice vytvořila prostor a toto výročí oslavuje inscenací s čapkovskou tematikou. Kdo jiný, proboha, než Úpice!

Bylo nesmírně povznášející pracovat s inscenačním týmem, který byl ochoten naslouchat, pracovat a reagovat na režijní pokyny. Během tohoto procesu jsme neměli žádnou obavu ani strach. Důvěra mezi námi byla vzájemná, věnovali jsme našemu divadlu celé srdíčko (jak říká Mařenka ze sousedního Libňatova v Poštácké pohádce) a veškerou uměleckou dovednost. Doufáme, že to divák ve výsledku ocení.

Hasan Zahirović (1975)

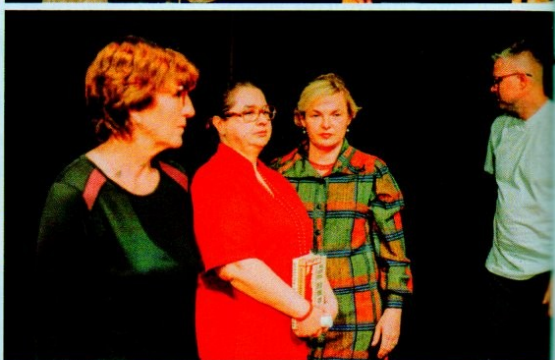
Herec pražského divadla D21, pedagog Kulturní dramaturgie na Slezské univerzitě v Opavě a aktivní čapkovský badatel Společnosti bratří Čapků. Věnuje se režii, uměleckému překladu a scenáristice.

Jiří Roth (1963)

Psaní se stalo jeho celoživotní vášní a částečně i obživou. Napsal několik knih, rozhlasových i divadelních her a rovněž filmový scénář. Nejčastěji spolupracoval s pražským divadlem D21, vyzkoušel si i roli dramaturga v kladenském divadle. Divadelní hru o sourozencích Čapkových napsal na popud Hasana Zahiroviće a díky tomu mohl nahlédnout do dnes už dávné minulosti, kdy se formovaly osobnosti bratří Čapků a jejich sestry Heleny.

Rodina Čapkova na úpické zahradě, 1901/1902: zleva sedí babička Helena Novotná, otec MUDr. Antonín Čapek, matka Božena Čapková, stojící Karel, Josef a Helena Čapkovi. V roce 1900 se právě babička Helena Novotná k rodině natrvalo přestěhovala.

„...pojedeš se zas po létech podívat na rodný kraj a místa, odkud vzešel rod. Vráťím se aspoň na chvíli a jistě, jistě tam najdu stopy všeho, co naše mladé smysly viděly a vnímaly. Sama se vrátím do časů mládí nás všech, ale v duchu celý rod s sebou povezu, ať ho náš kraj k sobě přivine... Nikde jinde, jen v něm mluvím k nám země i voda, tam je kolébka nás všech.“

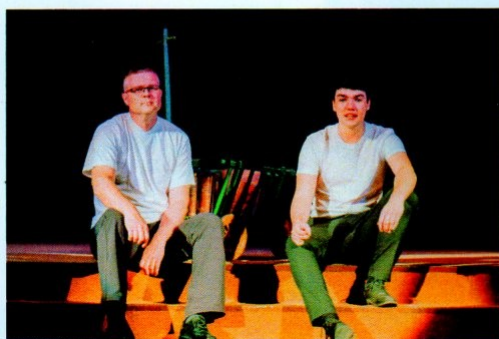
Helena Čapková

Helena (Čapková) Koželuhová s první dcerou Evou (15. 10. 1905) na úpické zahradě v roce 1906.
Archiv Pavla Brázdy

Bratři Čapkovi na prázdninách v roce 1930.

O niterném vztahu dcery MUDr. Antonína Čapka k Úpici nikdo nepochybuje. Vyslovila ho v próze *Malé děvče*, a především ve vzpomínkové knize *Moji milí bratři*. Dalším dokladem, o němž málokdo ví, je skutečnost, že když se roku 1958 oženil její vnuk (Pavel Brázda s Věrou Novákovou), přivezla mladé novomanžele na svatební cestu do Úpice, aby jim ukázala ráj tří Čapkových dětí, dům, zahradu i místo, kde se říká V dolci a kde malá záškolačka Helča naslouchala poplašeným úderům svého srdce v domnění, že slyší údery bájeného zvonu pod zemí. Helena Čapková našla však zahradu zpustošenou, pověstný jasan i ostatní stromy nedávno poražené. Úpičtí představitelé komunistického režimu se záměrnou škodolibostí zničili místo, které mělo být každému kulturnímu člověku v Úpici i ve světě drahé...

Lada Mühlsteinová

Jsem přece jen trochu z rodu Čapkova

Spisovatelka Helena Čapková (28. 1. 1886 Hronov – 27. 11. 1961 Praha), provdaná Koželuhová a později Palivcová, nenapsala pouze nejproslulejší vzpomínkovou knihu na svoji rodinu *Moji milí bratři* (vyd. r. 1962). Ve 20. letech 20. století nesou

autobiografické rysy také díla *Malé děvče* (1920), *Pohádka o babiččině zástěře* (1920), *Kolébka* (1922) a *O živé lásce* (1922). Ve své prvotině *Malé děvče*, v subjektivně založené próze, těžila námět z rodného a rodinného prostředí, ze svého dětství i dospívání. Přestože se jedná o beletristickou drobnou prózu, lze právem tvrdit, že „malá kronika“ – *Malé děvče* je jakýmsi předobrazem, prvotním náčrtem nebo myšlenkou jejího životního díla, „velké kroniky“ – *Moji milí bratři*. Svými literárními začátky se chtěla čtyřiatřicetiletá sestra svým mladším bratrům něčím přiblížit, nebo podlehla jejich naléhání a dobrým kontaktům s nakladatelem. František

Koželuha (1873–1926), první manžel, o její touze psát nevěděl, a když na to přišel, velmi se ho to dotklo. Nicméně Helena na toto nedorozumění reaguje ve svých posledních vzpomínkách: „*Odprosilá a uchlácholila jsem ho... hlavně poukazem na to, že dospívající děti mě už tolik nepotřebují, a tak si ve volných chvílích trochu hraju pro sebe...jsem přece jen trochu z rodu Čapkova.*“

Rodina v životě a díle všech sourozenců Čapkových hrála nesmírně důležitou roli, byla jejím velkým inspiračním zdrojem a oporou. V každém díle Heleny Čapkové se vyskytuje obraz rodiny – vztahy rodičů nijak neidealizovala. (HZ)

„*Naše matka byla bytost velmi energická, citlivá, na vše hluboce a prudce reagující, literárně kupodivu sečtělá, probudilá; i na tom dosti odlehlém venkově dovedla držeti krok s moderní literaturou... Vedla nás, zároveň s otcem, k časnému zájmu o literaturu; měli jsme doma hodně velikou knihovnu, bralo se mnoho z toho, co nového vyšlo u Otty, Topiče, Laichtra, docházely časopisy – to všechno vlastně matka znala podrobněji než hodně zaměstnaný otec, který byl ve svých volných vzácných chvílích velmi náruživým čtenářem... Matka pracovala v místním odboru Ústřední matice školské, sepisovala pro Národopisnou výstavu lidové písně, pověsti a úsloví, něco z toho vyšlo v Českém lidu, ostatek zůstal někde v Praze.*“

Josef Čapek

Helena (Čapková) Palivcová při své poslední návštěvě v Úpici, 1960.

Když Helena dospívala, navrhli jí jednou úpičtí ochotníci, aby hrála princeznu, která má být vysvobozena z vězení. Nás, kluky z Podměstečka, vyzvali, abychom se sešli na Ostrově. Tam stála vysoká hasičská bouda, která se měla upravit jako hrad – Helenčino vězení. My, jako vojáci na koních se šavlemi, jsme ji měli osvobodit. Zkoušky byly úspěšné, čekali jsme jen na dřevěné koně. Byla to tyč s koňskou hlavou a s příkrývkou až na zem. Ale přihnala se povodeň, odnesla Ostrov a bylo po všem.

Jan Kuťák

U Čapků jsme si hrávali na „40“, to znamená na schovávanou. Nežli ten, kdo „mukal“, napočítal 40, museli se ostatní schovat... Jednou jsem při této hře našel nový úkryt. V čekárně ordinace stála vedle skříně ve výklenku kostra, za kterou jsem vlezl a k smrti jsem polekal nějakou ženu, když viděla, že se kostra pohybuje.

Jaroslav Baudyš

Se spolkem divadelních ochotníků v Úpici byl dr. Čapek v častém styku při pořádání slavností, dětských her, výletů a akademií. Při těchto příležitostech míval i proslovy... Karel Vacek vybudoval na Závodi u domu čp. 299 krásný společenský sál, k němuž přistavěl prostorné jeviště... Obecní zastupitelstvo uznávající důležitost a nutnost tohoto vzdělávacího podniku zvolilo ke svému zastupování předsedu ochotníků starostu Emanuela Červeného a MUDr. Antonína Čapka... Dne 6. března 1906 je datována pozvánka na valnou hromadu ochotnického spolku, kterou podepsal jednatel Eduard Pátra a dr. Čapek. Úpický lékař se však této valné hromady neúčastnil, ačkoliv byl srozuměn s návrhem, že má zastávat místo předsedy ochotnického spolku. Shromáždění se sešlo dne 18. března 1906. Po rezignaci Emanuela Červeného na funkci předsedy zvolili ochotníci dr. Antonína Čapka. Sdělili mu to blahopřejným telegramem do Brna, kde byl tou dobou na návštěvě v rodině své dcery. Předsedou ochotnického spolku byl dr. Čapek více než jeden rok. Dne 3. července 1907, kdy spolek zval na ochotnickou slavnost a hru „Rychetský“ od Viléma Schreibera, byl na tomto místě již Josef Nedvídek.

Jan Kábrt

Otec býval dosti význačným kulturním i politickým činitelem v obci i okolí, přednášel, psával verše, předsedal divadelním ochotníkům, sbíral pro městské museum. Matka pracovala v místním odboru Ústřední matice školské, sepisovala pro Národopisnou výstavu lidové písně, pověsti a úsloví, něco z toho vyšlo v Českém lidu, ostatek zůstal někde v Praze. Byla při všem, kde bylo potřeba přiložit činně ruku k dílu.

Josef Čapek

Čapkovi a Olga Scheinpflugová na scéně ochotnického divadla v Úpici

Jakmile se Karel Čapek v první polovině dvacátých let minulého století poprvé dostal na scénu Národního divadla v Praze se svými dramaty *Loupežník* a *R.U.R.*, byl uváděn také úpickými ochotníky. Stejně tomu tak bylo s *Bílou nemocí*. I přes nežádoucí politické prostředí a tlak z nacistického Německa se úpičtí ochotníci rozhodli pro její uvádění. Po smrti Karla Čapka pokračovala v kontaktech s úpickým divadlem jeho manželka Olga Scheinpflugová. V padesátých letech byly v Úpici uvedeny dokonce tři hry Karla Čapka – *Matka*, už podruhé *Loupežník* a poprvé *Věc Makropulos*. Poté však následovala dlouhá pauza. Josefu Čapkovi byla věnována jedna koláž na začátku šedesátých let, která byla opakovaně hrána na několika místech našeho kraje.

Helena ve stínu bratří Čapků představuje jakýsi historický návrat, v němž se zdá, že Čapkům se znovu nabízí možnost otevřít dveře úpického divadla.

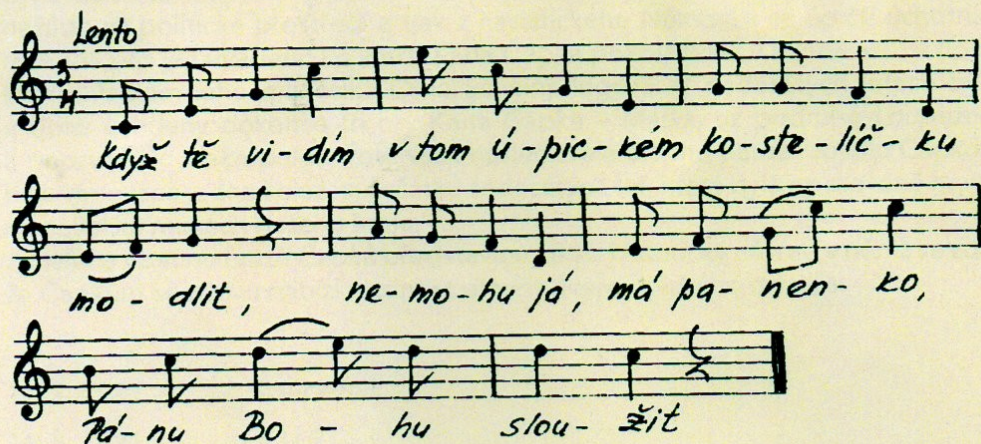
13. 2. 1921	<i>Loupežník</i>
16. 5. 1921	<i>R.U.R.</i>
10. 10. 1926	<i>Madla z cihelny</i> , režie Š. Baudyšová
21. a 22. 3. 1937	<i>Bílá nemoc</i> , režie A. Rückerová
30. 3. 1940	<i>Hra na schovávanou</i> , režie Š. Baudyšová
16. a 17. 2. 1952	<i>Okénko</i> , režie J. Oždán ml.
6. a 7. 3. 1954	<i>Matka</i> , režie Š. Baudyšová
29. a 30. 10. 1955	<i>Loupežník</i> , režie R. Nečekalová - J. Flídrová
8. a 9. 12. 1956	<i>Věc Makropulos</i> , režie M. Jirásková
15. 1. 1957	<i>Věc Makropulos</i> , režie M. Jirásková, hráno v Malých Svatoňovicích
25. a 26. 12. 1961	<i>Večer Josefa Čapka</i> , scénář L. Mühlstein, režie L. Rosová.
červen 1962	<i>Večer Josefa Čapka</i> , scénář L. Mühlstein, režie L. Rosová. Hráno v Malých Svatoňovicích, Hronově, 2x v Náchodě, 2x ve Dvoře Králové nad Labem, v Pardubicích na II. festivalu divadelních her pro děti a mládež.
7. 1. 1989	<i>Rodný kraj</i> , čapkovské pásmo k odhalení desky na základní škole, režie Josef Strnad

(HZ)

Vydal Spolek divadelních ochotníků A. Jirásek, Úpice.
Redakce: Zina Rýgrová, Zdeněk Vylíčil, Hasan Zahirović.
Foto na obálce a na páté straně, design plakátu: Ctibor a Petr Košťálovi.
Aktuální foto do programu ze hry a zkoušek Jan Bartoš.
Grafická úprava a tisk: Tisk Ofset Úpice a. s.

Když tě vidím v tom úpickém kostelíčku modlit

Zp. Božena Čapková, Úpice, 28 let

1. Když tě vidím v tom úpickém kostelíčku modlit,
nemohu já, má panenko,
Pánu Bohu sloužit.
2. Kdybych sloužil Pánu Bohu
jakou sloužím tobě,
dávno byl bych za svatého,
zasloužil bych nebe.

Božena Čapková, Karel Kořízek: Lidové písně a říkadla z Úpicka, 2002

